

IMPLIKATUR ING HOMILI RAMA WONTEN ING MISA EKARISTI

IMPLICATURE OF RAMA'S PEARCHING IN EUCHARIST MASS

Dening: Yuswita Yekti Andriyani, Prodi Pendidikan Bahasa Jawa, Fakultas Bahasa dan Seni, Universitas Negeri Yogyakarta

Sarining Panaliten

Panaliten menika ngrembag bab implikatur ing *homili* rama wonten ing Misa Ekaristi. Ancasing panaliten inggih menika 1) ngandharaken wujud tuturan ing *homili*, 2) ngandharaken implikatur ing *homili*, saha 3) ngandharaken implikasi saking implikatur ing *homili*. Panaliten menika *fokus* ing wujud tuturan lan implikatur ing *homili* rama nalika misa. Panaliten menika kalebet panaliten *deskriptif*. Sumber data ingkang dipunginakaken inggih menika *homili* rama. Cara ngempalaken data wonten ing panaliten menika migunakaken *teknik rekam*, *teknik simak bebas libat cakap (SBLC)*, saha teknik catat. Data dipunanalisis mawi *teknik pragmatik*, inggih menika ngandharaken wujud tuturan lan implikatur saha implikasinipun ing *homili* rama wonten ing misa. Cara ngesahaken data ingkang dipunginakaken inggih menika *validitas* saha *reliabilitas*. *Validitas* dipunginakaken menika *validitas semantis* saha *pertimbangan para ahli*. *Reliabilitas* ingkang dipunginakaken *reliabilitas stabilitas*. Asiling panaliten kaandharaken wujud tuturan, implikatur saha implikasi ing *homili* rama wonten ing misa ekaristi. Wonten ing panaliten menika nedahaken bilih wujud tuturan ingkang ngandhut implikatur ing *homili* rama wonten ing misa inggih menika: ukara pawarta, ukara paken, saha ukara pandangon. jinising implikatur ingkang wonten ing panaliten menika implikatur pepeling, implikatur atur uninga, implikatur parentah nindakaken, implikatur pangajab, implikatur pangajak, saha implikatur pamenging (awisan). Wujud ukara pawarta ingkang ngandhut implikatur: a) implikatur pepeling: (1) implikatur pepeling nindakaken, (2) implikatur pepeling waspada; b) implikatur atur uninga: (1) implikatur atur uninga gesang pangandel, (2) implikatur atur uninga kawruh pangandel; c) implikatur parentah nindakaken; d) implikatur pangajab. Wujud ukara paken ingkang ngandhut implikatur: a) implikatur awisan; b) implikatur nindakaken: (1) Implikatur nindakaken tumindak, (2) implikatur nindakaken pangandel; c) implikatur atur uninga; d) implikatur pangajak; e) implikatur pangajab. Wujud ukara pandangon ingkang ngandhut implikatur: a) implikatur parentah: (1) implikatur parentah nindakaken, (2) implikatur parentah pangandel; b) implikatur atur uninga: (1) implikatur atur uninga nindakaken, (2) implikatur atur uninga pangandel.

Pamijining tembung: Implikatur, Homili

Abstract

The research discusses about the implicature of Rama's Pearching in Eucharist Mass. The research is kind of descriptive which has purpose for; 1) describing the form of narrative in Pearching, 2) describing the implicature in Pearching, and 3) describing implicature meaning in the pearching.

The research only focuses on the narrative and unreal meaning on Rama's Pearching in Mass. The technical of collecting data in this research are recording technique, keep eye open free technique (SBLC) and note technique. Data analyzed by pragmatic technique, which is describing the configuration of narrative and unreal meaning also the implicature of Rama's Pearching in Mass. Legalization technique of data that used in this research is semantic validity and reliability. Validity which use is semantic validity and the review of the specialist, whereas reliability which use is, stability reliability.

The research shows that the configuration of narrative which is containing implicature in Pearching, those are; news sentence, command sentence, and question sentence. Implicature that found in this research were; implicature of reminding, implicature of notification, implicature of command, implicature of hope, implicature of allurement, and implicature of prohibition. Implicature that found in news sentence: a) Implicature of reminding: (1) implicature of reminding to action, (2) implicature of reminding to vigilant; b) implicature of notification: (1) implicature of notification live of faith, (2) implicature notification of faith; c) implicature of command; d) implicature of hope. Implicature that found in command sentence: a) implicature of prohibition; b) implicature of command: (1) implicature of command to action, (2) implicature command of faith; c) implicature of notification; d) implicature of allurement; e) implicature of hope. Implicature that found in question sentence: a) implicature of command: (1) implicature command to action, (2) implicature command to faith; b) implicature of notification: (1) implicature of notification to action, (2) implicature notification of faith.

PURWAKA

Basa minangka piranti manungsa kangge komunikasi ingkang wigati. Basa menika dipunginakaken kangge ngandharaken informasi. Minangka piranti utama kangge komunikasi, basa dipunginakaken kangge ngandharaken Sabda Dalem Gusti ing ekaristi.

Ekaristi inggih menika perangan ingkang wonten ing perayaan ibadat ingkang ancaspun muji syukur dhumateng Allah. Wonten ing misa bab ingkang penting inggih menika homili. Homili inggih menika ngandharaken Sabda Dalem Gusti wonten ing Katolik.

Homili rama menika ngandhut mapinten-pinten ancas, anggenipun rama ngandharaken homili menika asring migunakaken basa-basa ingkang ngandhut teges ingkang sinandi. Teges ingkang sinandi bilih ing ilmu basa istilah menika dipunwastani implikatur.

Implikatur inggih menika andharan saking panutur ingkang ngandharaken samukawis bab kanthi cara sinandi. Ancas saking pawicantenan dipunandharaken kanthi cara *implisit*.

Konteks andharan papan panggenan ing ngajeng mimbar menika taksih kathah ingkang kosong, ananging panggenan wingking dumugi njawi gereja sampun kathah. Lajeng rama ingkang nembe miwiti salam ing Misa ngandharaken bilih bangku ngajeng mimbar taksih kosong. Kados ukara: **“yen Misa sing jenenge bangku ngarep kuwi dadi bangku kosong.** jane ki ana apa? Men bisa metu dhisik dhewe yen rampung misane?

Analisis implikatur saking ukara ing inggil menika wujud tuturanipun ukara pawarta (*deklaratif*) utawi pawarta, andharan menika

sipatipun paring pangertosan bilih bangku wonten ngajeng menika kosong, tegesipun saking andharan inggih menika supados bangku ing ngajeng menika dipunpanggeni rumiyin nembe bangku ingkang wingking.

Panaliten menika gadhah ancas kangge ndhudhah menapa teges-teges ingkang dipunandharaken rama ing Ekaristi ingkang ngandhut implikatur, kangge mangertosi wujud tuturan ingkang wonten ing homili, kangge mangertosi implikatur ing homili. Pramila panaliten kanthi irah-irahan “implikatur ing *homili* rama wonten ing Misa Ekaristi Suci” menika dipundamel, kangge dhudah teges implikaturipun.

GEGARAN TEORI

Miturut Leech (1993: 8), Pragmatik inggih menika studi babagan teges ingkang gayut kaliyan situasi-situasi ujaran (*speech situations*). Miturut Kunjana (2005: 49-50), pragmatik inggih menika ilmu basa ingkang nyinau bab anggenipun ngginakaken basa adhedhasar konteks. Saking kalih andharan menika pragmatik dipuntegesi studi ilmu basa ingkang gayut kaliyan situasi lan konteks ujaran, kangge mangertosi teges jangkep saking setunggal ujaran utawi tuturan menika kedah mangertosi kados pundi situasi lan konteks saking ujaranipun. Konteks menika wonten sekawan inggih menika (a) konteks fisik, (b) konteks *epistemis*, (c) konteks *linguistik*, lan (d) konteks *sosialinggih* menika kahanan (*setting*) saking pawicantenan.

Konteks sosial inggih menika konteks ingkang wonten amargi kadadosan saking interaksi antawis anggota masarakat wonten ing

lingkungan tartamtu. Konteks sosial inggih menika konteks ingkang dados faktor panentunipun inggih menika *kedudukan (rank)* anggota masarakat wonten ing institusi-institusi sosial ingkang wonten ing lingkungan masarakat.

Situasi tutur inggih menika kahanan ingkang njalari tuturan. Wonten ing proses *komunikasi* boten wonten tuturan bilih boten wonten kahanan (*situasi*).

Setunggal tuturan saged gadhah teges ingkang beda miturut kaliyan kahanan tuturan. Mangertosi bilih kahanan tutur menika penting kangge tuturan, Sperber lan Wilson (mawi Wijana, 2009: 14-16) ngandharaken mapinten-pinten aspek ingkang kedah dados kawigatosan wonten ing studi pragmatik, inggih menika: a) Panutur lan lawan tutur, b) Konteks tuturan, c) Tujuan tuturan, d) Tuturan dados wujud tindakan utawi tumindak, e) Tuturan dados produk saking tumindak verbal

Dell Hymes ngandharaken faktor-faktor peristiwa tutur kanthi langkung jangkep. Miturut Dell Hymes (Chaer, 2004: 48) ngandharaken *faktor-faktor* peristiwa tutur mawi *akronim, SPEAKING*, inggih menika:

S : *Setting and scene*, inggih menika papan lan wekdal wonten ing pirembagan menika. **P** : *Participant*, inggih menika pehak-pehak wonten ing tuturan kados panutur lan lawan tutur. **E** : (*End: purpose and goal*), inggih menika teges lan ancas saking wicantenan menika. **A** : *Act sequences*, gegayutan kaliyan pesan utawi amanat lan isi saking andharan. **K** : *Key*, menika faktor penentu wonten ing peristiwa tutur ingkang gayut kaliyan cara, intonasi, tindak

tanduk anggenipun pawicantenan. **I** : *Instrumentalities*, menika gayut kaliyan kados pundi cara panutur ngandharaken pawicantenan dhateng lawan tutur, kanthi lesan utawi seratan. **N** : *Norms of interaction and interpretation*, utawi norma, nedahaken norma utawi aturan, pandom anggenipun wicantenan. **G** : *Genre*, menika gayut kaliyan jinis utawi wujud tuturanipun kados narasi, geguritan, donga, sesorah, lsp.

Wedhawati (2006:463) ngandharaken bilih wujud tuturan menika wonten 3, inggih menika ukara pawarta ingkang ginanipun kangge paring informasi, ukara pandangon ingkang gadhah ancas kangge nyuwun pirsu dhateng lawan tutur, saking ukara paken ingkang gadhah ancas kangge paring parentah dhumateng lawan tuturipun.

Implikatur miturut Wijana (1996:38) inggih menika gegayutan antawis tuturan kaliyan teges ingkang sinandi, gegayutanipun menika adhedhasar kaliyan konteks tuturan. Implikatur ngandharaken beda antawis tuturan kaliyan ancas andharan. Saking kalih pamanggih menika saged dipunpendhet dudutan bilih implikatur menika andharan ingkang ngandharaken samukawis bab kanthi cara sinandi ingkang adhedhasar kaliyan konteks tuturanipun.

Emanuel Martasudjita, ngandharaken bilih “Misa” wonten ing basa Indonesia menika saking basa Latin ‘*missa*’. Tembung misa menika nandhesaken perutusan kita, sakbubaripun ngalami karya panebusin Gusti ingkang sampun dipunrayakaken wonten ing Perayaan Ekaristi Suci umat.

Misa menika asring dipunginakaken umat Katolik kangge nyebat ibadat suci ingkang wonten Ekaristinipun, amargi ibadat suci ing greja menawi boten wonten Ekaristinipun namung dipunsebat Ibadat kemawon boten misa.

Miturut E. Martasudjita, tembung “*Ekaristi*” menika saking basa Yunani “*eucharistia*” ingkang tegesipun muji syukur (E. Martasudjita, 2005:28). *Ekaristi* inggih menika donga berkat wonten ing perjamuan dhahar. *Ekaristi* menika dados bab ingkang inti wonten ing pahargyan bujana suci (misa). Katekismus Gereja Katolik ngandharaken bilih *Ekaristi* menika sumber lan puncak sedaya gesang Kristiani. *Ekaristi* namung saged dipunadani dening Rama, Frater, Bruder, saha Suster ingkang sampun dipuntahbisaken. Miturut Kamus Besar Bahasa Indonesia, *Ekaristi* inggih menika perayaan ibadat ngucapkaken pujian lan syukur dhumateng Allah, asring dipunsebat Misa Kudus.

Kanthi *harfiah*, tembung *homili* saking basa Yunani “*homilia*” ingkang tegesipun pawicantenan. *Homili* menika ngandharaken sabda dalem Gusti saha paring katrangan babagan ayat ing Kitab Suci wonten ing Katolik. *Homili* menika perangan wigati wonten ing *Ekaristi*. Wonten ing lingkup gereja, tembung *homili* wiwitipun dipunginakaken kangge nedahaken proses komunikasi *nonritual* saking Sabda Dalem Gusti dhateng umat. Dasanama saking *homili* inggih menika khotbah ingkang umumipun dipuntegesi minangka ngadharaken babagan piwulang agama utawi cara gesang padintenan adhedhasar agama.

Homili menika salah satunggaling jinis komunikasi basa. Komunikasi basa inggih

menika proses basa ingkang ngandhut kaprigelan maos, nyerat, mirengaken, saha ngendika kanthi migunakaken simbol lan tandha-tandha basa kanthi ancas saged parng pangertosan dhateng *audience*. Wonten ing *homili* menika ugi wonten kaprigelan maos, nyerat, mirengaken, saha micara. Basa ing *homili* menika basa lisan, *homili* menika sanes gladhen maos ananging micara. *Homili* menika seni saking micara ingkang dipunandharaken ing mimbar.

Homili ugi kedah nggatosaken aspek *pragmatis*, inggih menika teges saking tembung *trep* kaliyan konteksipun, sakderengipun damel *homili* kedah mangertos kangge sinten tembung ingkang dipunginakaken, tembung menika kangge menapa.

CARA PENELITIAN

Panaliten “Implikatur ing *Homili* Rama Wonten ing Misa *Ekaristi*” menika migunakaken jinis panaliten deskriptif ingkang ngasilaken data *deskriptif*, inggih menika *homili* rama wonten ing misa. Sumber data wonten ing panaliten menika rekaman *homili* rama nalika misa. Caranipun ngempalaken data mawi teknik rekam, teknik *simak bebas libat cakap (SBLC)*, saha teknik catat. Cara nganalisis data mawi metode padan pragmatik. Cara anggenipun ngesahaken data mawi *validitas semantis* lan *pertimbangan para ahli, reliabilitas stabilitas*.

ASILING PANALITEN

Asiling panaliten ingkang sampun katindakaken ngengingi implikatur ing *homili* rama nalika misa. Adhedhasar sedaya data asiling panaliten implikatur ing panaliten menika

implikatur pepeling, implikatur atur uninga, implikatur parentah nindakaken, implikatur pangajab, implikatur pangajak, saha implikatur awisan. Pirembagan ngengingi implikatur ing homili rama wonten ing ngandhap menika.

Ukara pawarta ingkang ngandhut implikatur inggih menika implikatur pawarta pepeling, implikatur pawarta atur uninga, implikatur pawarta parentah nindakaken, saha implikatur pawarta pangajab.

Implikatur pepeling inggih menika implikatur ukara *deklaratif* (pawarta) ingkang ngemot teges babagan pepeling, pangeling-eling pandom. Implikatur pepeling nindakaken menika gadhah ancas kangge paring pangeling-eling anggenipun tumindak. Implikatur jenis menika wonten ing ukara:

Konteks : Wosing *Surat Gembala* ingkang ngajak umat KAS sembahyang saha nggatosaken adiyuswa, para sadulur ingkang nandhang gerah, kaum *difabel*.

kita minangka uyah sing bisa njalari asin, sanadyan kudu ajur ajèr lan ora katon, lan minangka pepadhang, kuwagang dadi cahya ing pepeteng.

APP1/7/2g

Ukara ing inggil kalebet ukara pawarta ingkang ngandharaken kahanan. Ukara menika wonten tembung “minangka” ingkang dipunginakaken kangge pangeling-eling. Implikasi andharan ing inggil menika rama paring pangeling-eling bilih umat Allah menika uyah kabecikan lan pepadhang. Uyah kabecikan tulung tinulung sanadyan boten ketingal, lan saged paring

dalan padhang nalika wonten ingkang nandhang dukita, bebendu.

Implikatur pepeling waspada inggih menika implikatur ukara pawarta ingkang ngemot teges babagan pepeling supados saged waspada. Implikatur jenis menika wonten ing ukara:

Konteks : rama ingkang nyariosaken pengalaman pribadhi rama ing dina jum’at kepungkur.

“Sok-sok pacoben dening Gusti ana ing kahanan urip kita kuwi cilik nanging sok-sok awake dhewe ora isa menggalih iki oleh utawa ora.”

Ukara ing inggil kalebet ukara pawarta ingkang nyariosaken kahanan. Ukara menika wonten tembung “sok-sok” ingkang dipunginakaken kangge pangeling-eling supados waspada. Implikasi saking andharan ing inggil menika rama paring pangeling-eling bilih pacoban saking Gusti menika saged saking perkawis ingkang gampil, kepenak, pramila kita menika kedahipun saged waspada.

Implikatur atur uninga inggih menika implikatur ingkang ancasiipun paring *informasi* dhateng lawan tuturipun. Implikatur pawarta atur uninga badhe kaandharaken ing ngandhap menika:

Implikatur atur uninga gesang pangandel inggih menika implikatur ukara pawarta ingkang tegesipun ngemot babagan gesang pangandel kangge umat. Konteks saking andharan menika saking Lukas (4: 3-4)

“wong iku uripe ora merga saka roti wae” lan iblis kanthi apik bahasane ngrayu Gusti, kanthi manah kang bakoh iblis iki mau bisa ditumpes Gusti.” **APP2/14/2c**

Tuturan ing inggil menika wujud ukara pawarta ingkang ngandharaken kahanan. Ukara menika wujud ukara pawarta ingkang ngandhut implikatur atur uninga gesang pangandel ingkang implikasinipun rama paring uninga dhateng umat bilih manungsa gesang menika boten namung saking dedharan kemawon ananging ugi saking imanipun.

Implikatur atur uninga kawruh pangandel inggih menika ukara pawarta ingkang ngandhut implikatur babagan kawruh pangandel dhateng umat.

Konteks: cariyos Bapa Abraham wonten ing Waosan I.

“nganti *apapun yang terjadi meskipun masih ada kegelapan, belum ada kejelasan Abraham pasrah sumarah ana ing ngarsa dalem Gusti, dadi pasrah sakutuhe kuwi iman kang sejati.*”
APP3/21/2e

Tuturan menika wujud ukara pawarta ingkang ngandharaken kahanan. Ukara menika wujud ukara pawarta ingkang ngandhut implikatur atur uninga kawruh pangandel ingkang implikasinipun rama paring pangertosan dhateng umat bilih sejatosipun iman ingkang sejati inggih menika pasrah sumarah dhateng Gusti ing sedaya perkawis saha swasana ingkang nembe kita alami.

Ukara pawarta ingkang ngandhut implikatur parentah inggih menika ukara pawarta (*deklaratif*) ingkang ancasipun boten namung paring pangertosan, informasi dhateng lawan tuturipun.

Implikatur parentah inggih menika ukara pawarta ingkang ngandhut parentah dhateng lawan tuturipun supados gadhah sikap, patrap,

laku ingkang sae. Konteks andharan saking waosan Injil.

“mula bapak ibu jaman saiki *akeh maling alok maling akeh durjana alok durjana. Kemunafikan ada dimana-mana awak dhewe kudu sinau jujur.*”APP3/21/2j

Tuturan ing inggil menika tuladha wujud ukara pawarta. Implikatur parentah wonten ing ukara menika katingal saking tembung “kudu” minangka jinis parentah nindakaken setunggal tumindak. Implikasi saking andharan ing inggil menika rama paring parentah dhateng umat supados saged tumindak jujur, boten namung pados gampang kangge piyambakipun ananging saged pados gampang tumrap sesaminipun ugi.

Ukara pawarta ingkang ngandhut implikatur parentah nindakaken inggih menika ukara pawarta (*deklaratif*) ingkang ancasipun ngandhut parentah. Konteks andharan saking waosan Injil Lukas 13: 1-9 ingkang nyariosaken pamartobatan.

“nanging nek kowe ora duwe rasa pamartobat kowe uga bisa oleh kahanan sing kaya mengkono uga” tegese pendherek Dalem Gusti dikersakake Gusti supaya urip sing becik. APP4/28/2b

Tuturan ing inggil menika tuladha wujud ukara pawarta. Andharan rama wonten ing inggil menika ngandhut implikatur parentah nindakaken. Implikatur saking andharan ing inggil menika rama dhawuh dhateng umat supados umat gadhah raos pamartobat, gesang ingkang sae supados tebih saking bebendu.

Implikatur pangajab inggih menika implikatur ingkang ngandhut pangajab, pangarep-arep. Wonten ing panaliten menika implikatur pangajab kados ing ukara:

Konteks: waosan Injil bab pamartobat. Kuwajiban umat Katolik ugi martobat setunggal tahun pisan, mliginipun ing mangsa *Prapaskah*.

Mugi kita saged nglelimbang menapa ingkang dados teges saking waosan Injil ing enjang menika wonten ing mangsa *Prapaskah* wonten ing mangsa siyam **kita kagungan rasa pamartobat.APP4/28/2g**

Tuturan ing inggil menika tuladha wujud ukara pawarta. Ukara pawarta ingkang ngandharaken pangajab. Tembung “mugi” wonten ing ukara menika dipunginakaken kangge nakyinaken pangajabipun. Implikaturipun saking andharan ing inggil menika rama ngandharaken pangajabipun supados kita gadhah raos pamartobat lan nindakaken *Sakramen Bih* (martobat) wonten ing *masa Prapaskah*.

Ukara paken ingkang ngandhut implikatur inggih menika implikatur parentah nindakaken, implikatur parentah awisan, implikatur parentah atur uninga, implikatur parentah pepeling, saha implikatur parentah pangajab. Jinising implikatur menika badhe kaandharaken ing ngandhap menika:

Implikatur parentah awisan inggih menika implikatur ingkang ngandhut awisan supados boten nindakaken setunggaling tumindak. Wonten ing panaliten menika implikatur parentah awisankados ing ukara:

Konteks: dudutan saking homili ing *Aksi Puasa Pembangunan* kaping 3. Bab kasetyan, pasrah sumarah ing Gusti.

kekarepan kang becik **ayo padha dirungokake**, aja nganti dilawan. Lawan pepenginan kang ora apik. **APP3/21/2k**

Tembung “ayo” wonten ing data menika kalebet jinis parentah alus saha tembung “aja” wonten ing data menika kalebet jinis parentah awisan, pramila ukara ing inggil menika kalebet jinis ukara paken.

Implikatur menika katingal saking ukara “ayo padha dirungokake” ingkang implikasinipun saking andharan menika rama paring awisan dhateng umat supados saged nglawan pepenginan ingkang boten sae, kados boten nindakaken siyam lan sesirik. Supados saged setya dhateng Gusti.

Implikatur parentah nindakaken inggih menika implikatur ingkang ngandhut parentah kangge nindakaken setunggal tumindak. Wonten ing panaliten menika implikatur parentah nindakaken tumindak saha implikatur parentah pangandel, badhe dipunandharaken kanthi rinci.

Implikatur parentah nindakaken tumindak inggih menika ukara paken ingkang ngandhut teges implikatur parentah kangge nindakaken tumindak. Implikatur jinis menika kados ing ukara:

Konteks: Rama nyariosaken pengalaman pribadi ingkang nembe siyam lan sesirik nampi kathah pacoben. Pacoben menika saking perkawis alit ingkang saged njalari perkawis ingkang langkung ageng.

“**Dosa kuwi wiwitane saka perkara cilik. Boten pitados? Jajal dilakoni!**”APP2/14/2b

Andharan ing inggil menika tuladha wujud ukara paken. Ukara “jajal dilakoni!” dipunpungkasi tandha “!” minangka panandha saking ukara paken. Andharan rama wonten ing inggil ngandhut implikatur parentah nindakaken. Implikatur saking andharan menika rama dhawuh supados boten nyobi nglakoni tumindak dosa.

Ukara paken ingkang ngandhut implikatur parentah nindakaken pangandel inggih menika implikatur ingkang ancasipun paring parentah dhateng lawan tuturipun babagan nindakaken iman kapitayanipun, kados ing ukara:

Konteks: Lukas 5:4 “bareng wis rampung tumuli ngandika marang Simon, “Parakna ing panggonan kang jero, jalamu tibakna supaya oleh iwak.””Cariyos Simon minangka *penjala* iwak ingkang dados *penjala* manungsa.

Ing kahanan mangkono, Gusti Yésus ngarsakaké **supaya kita menyang papan sing jero** (Luk. 5:4), supaya urip iki sangsaya gedhé maknané lan awoh.**APP1/7/2b**

Andharan ing inggil menika tuladha wujud ukara paken. tembung “menyang” ing ukara menika nedahaken wujud ukara paken ingkang tegesipun paring parentah. Andharan rama wonten ing inggil ngandhut implikatur parentah pangandel. Implikatur saking andharan menika rama paring parentah dhateng umat kedah wantun lan teteg anggenipun martakaken Injil.

Implikatur parentah atur uninga inggih menika implikatur ingkang ancasipun paring informasi. Wonten ing panaliten menika implikatur parentah atur uningakados ing ukara:

Konteks: waosan I kapendhet saking Kitab Purwaning Dumadi 15: 5-12, ingkang nyariosaken babagan Bapa Abraham ingkang pikanthuk kanugrahan dening Gusti.

“anak turunmu akehe bakalkaya lintang ing langit” coba itungen yen bisa!”APP3/21/2d

Tuturan ing inggil menika tuladha wujud ukara paken. Tembung “coba” wonten ing ukara menika nedahaken wujud ukara paken kangge nindakaken setunggal tumindak. Andharan rama ing inggil ngandhut implikatur atur uninga. Implikatur menika rama paring uninga dhateng umat bilih putra tumurun Bapa Abraham menika kathah boten saged dipunentang.

Implikatur parentah pangajakinggih menika implikatur ingkang ancasipun parentah ajak-ajak.

Konteks: waosan Injil kapendhet saking Lukas 13: 1-9

“Nah ana ing mangsa *Prapaskah*, mangsa siyam, mangsa sesirik awake **dhewe diemutake ana ing waosan Injil iki, ayo!**“ **APP4/28/2c**

Tuturan ing inggil tuladha wujud ukara paken ingkang ajak-ajak. Titikaning ukara menika wonten tembung “ayo” minangka tandha pangajak-ajak. Implikaturipun rama ngajak kita supados martobat, amargi martobat menika kuwajiban mliginipun ing mangsa *Prapaskah*.

Implikatur parentah pangajab inggih menika implikatur ingkang ngandhut pangajab,

pangarep-arep. Wonten ing panaliten menika implikatur parentah pangajabkados ing ukara:

Konteks: kapendhet saking Lukas 13: 6-9

“Kula aturi nengga setunggal taun malih, wit ingkang boten wonten wohe menika badhe kula rabuk, supados sae malih.” APP4/28/2f

Tuturan ing inggil tuladha saking wujud ukara paken. Ukara paken ing inggil kalebet ukara paken jinis parentah alus, inggih menika panatur kadosipun boten paring parentah anaging nyumanggakaken lawan tuturipun, menika katingal saking ukara “Kula aturi nengga” ingkang tegesipun parentah supados nengga. Implikaturipun rama ngandharaken bilih Gusti gadhah pangajab supados pandherek Dalem gadhah raos martobat lan nindakaken pamartobatan.

Ukara pandangan ingkang ngandhut implikatur inggih menika implikatur parentah, implikatur atur uninga. Jinising implikatur badhe kaandharaken ing ngandhap menika:

Ukara *interogatif* ingkang ngandhut implikatur parentah nindakaken inggih menika ukara pandangan ingkang tegesipun paring parentah kangge nindakaken.

Implikatur pandangan parentah nindakaken inggih menika ukara pandangan ingkang ngandhut implikatur parentah nindakaken. Panatur ngandharaken parentah dhateng lawan tutur mawi ukara pandangan, kanthi ancas paring parentah ingkang alus, kados ing ukara:

Konteks: Rama ngandharaken bilih ing buku biru sampun wonten unsur sembahyang minangka pandom kangge sembahyang.

“Embuh wis dha maos hurung? Apamung disimpen, eman-eman?”APP3/21/2b

Tembung “apa” wonten ing ukara menika nedahaken titikanipun ukara pandangan, ingkang ancasipun nyuwun pirsa dhateng lawan tutur. Andharan menika implikasinipun rama paring parentah dhateng umat supados maos buku biru ingkang isinipun bab sembahyang..

Ukara pandangan ingkang ngandhut implikatur parentah pangandel inggih menika ukara pandangan ingkang ancasipun paring parentah dhateng lawan tuturipun babagan pangandel gesang, kados ing ukara:

Konteks: waosan Injil ingkang nyariyosaken kahanan Gusti ingkang minggah ing sawijining gunung saprelu ndedonga.

“Wong Gusti Putra Dalem kok nanging Gusti tetep setya nandhang kasangsaran, setya marang *misi demi keselamatan umat manusia* arepa resikone iku sangsara, **apa meneh awak dhewe iki?” APP3/21/2i**

Tembung “apa” wonten ing ukara menika nedahaken titikanipun ukara pandangan, ingkang ancasipun nyuwun pirsa dhateng lawan tutur. Homili rama wonten ing inggil menika ngandhut implikatur parentah bab pangandel. Andharan menika implikasinipun rama paring parentah bilih kedahipun kita kados Gusti ingkang tetep setya sanadyan nandhang sangsara, saha kersa

nandhang sangsara kangge tiyang sanes ingkang betahaken pitulungan.

Implikatur pandangan atur uninga menika kaandharaken panutur kangge paring *informasi* dhateng lawan tuturipun migunakaken ukara pandangan. Wonten ing panaliten menika implikatur pandangan atur uninga nindakaken saha implikatur pandangan atur uninga pangandel.

Implikatur pandangan atur uninga nindakaken menika kaandharaken panutur kangge paring *informasi* nindakaken dhateng lawan tuturipun migunakaken ukara pandangan, kados ing ukara:

Konteks: Saking buku paduan sampun dipunandharaken unsur sembahyang, gayut kaliyan waosan Kitab Suci, kedahipun umat sembahyang nalika seneng lan susah.

ning biyasane ngalami kabungahan sing gedhe lali karo Gusti, ngalami kasusahan sing abot nembe kelingan nggih? APP3/21/2c

Ukara ing inggil kalebet wujud ukara pandangan ingkang ancasipun nyuwun pirsu dhateng lawan tuturipun. Tembung pandangan wonten ing ukara menika “nggih”. Andharan rama wonten ing inggil menika ngandhut implikatur atur uninga nindakaken. Implikaturipun ramaparing uninga dhateng umat bilih sembahyang menika saenipun nalika nandhang susah lan seneng, boten namung nalika nandhang susah.

Implikatur pandangan atur uninga pangandel inggih menika implikatur ingkang wujud ukaranipun pandangan ananging tegesipun

atur uninga babagan pangandel umat, kados ing ukara:

Konteks: gayut kaliyan waosan Injil saking Lukas 9: 28b-36, inggih menika Gusti ingkang donga ing sawijining gunung. Nalika semana Gusti tasih manungsa biyasa ingkang ngraosaken geter, ajrih.

“Yen teteg lo iki. Teteg boten bapak ibuk sedherek kinasih ing Gusti?”

APP3/21/2h

Tembung pandangan wonten ing ukara menika “teteg boten”. Andharan ing inggil ngandhut implikatur atur uninga pangandel ingkang tegesipun rama atur uninga bilih kanthi manah ingkang teteg, mantep nalika sembahyang kita saged pikantuk kakiyatan, *peneguhan*, *pencerahan* saking Gusti.

DUDUTAN

1. Rama asring migunakaken ukara ingkang ngandhut implikatur kanthi ancas tartamtu kangge umat. Pramila pangajabipun umat saged mangertos saha paham teges saking tuturan rama ingkang dipunandharaken wonten ing homili nalika misa.
2. Panaliten bab implikatur ing homili rama wonten ing misa ekaristi menika taksih kathah kakiranganipun. Pramila prelu wonten panaliten ingkang langkung jangkep babagan homili utawi khotbah boten namung babar implikatur kemawon, ananging ugi panaliten ing *aspek* sanesipun.

KAPUSTAKAN

- Abdul Rani, Bustanul Arifin, Martutik. 2006. *Analisis Wacana: Sebuah Kajian Bahasa dalam Pemakaian Cetakan Kedua*. Malang: Bayumedia Publishing.
- Alwi, H, dkk. 2005. *Tata Bahasa Baku Bahasa Indonesia*. Jakarta: Balai Pustaka
- Atmasandjaja, Sutardja. 2005. *Sesorah Menika Gampil*. Yogyakarta: Tunas Harapan.
- Chaer, A dan Leoni Agustina. 2004. *Sosiolinguistik Perkenalan Awal (Edisi Revisi)*. Jakarta: Rineka Cipta.
- Kridalaksana, Harimurti. 1983. *Kamus Linguistik*. Jakarta: PT. Gramedia.
- Komisi Liturgi KWI. 2011. *Homiletik: Panduan Berkhotbah Efektif*. Yogyakarta: Penerbit Kanisius.
- Leech, G. 1993. *Prinsip-prinsip Pragmatik (penerjemah M.D.D Oka)*. Jakarta: Universitas Indonesia Press.
- Martasudjita, E. 2005. *Ekaristi: Tinjauan Teologis, Liturgis, dan Pastoral*, Yogyakarta: Kanisius.
- Moleong, Lexy J. 1988. *Metodologi Penelitian Kualitatif*. Bandung : Remaja Rosdakarya.
- Mulyana. 2005. *Kajian Wacana*. Yogyakarta: Tiara Wacana.
- PWJ Nababan. 1987. *Ilmu Pragmatik (Teori dan Penerapannya)*. Jakarta: Depdikbud.
- Rahardi, Kunjana. 2005. *Pragmatik: Kesantunan Imperatif Bahasa Indonesia*. Jakarta: Erlangga
- Rakhmat, Jalaluddin. 2012. *Retorika Modern Pendekatan Praktis*. Bandung: PT. Remaja Rosdakarya.
- Ramlan, M. 2005. *Sintaksis*. Yogyakarta: Cv. Karyono.
- Sasangka, Drs. Sry Satriya Tjatur Wisnu. 1989. *Paramasastra Jawa Gagrak Anyar*. Surabaya: PT Citra Jaya Murti.
- Soenjono. 1988. *Tata Bahasa Baku Bahasa Indonesia*. Jakarta: Balai Pustaka.
- Sudaryanto. 1993. *Metode dan Aneka Teknik Analisis Bahasa (Pengantar Penelitian Wahana Kebudayaan Secara Linguistik)*. Yogyakarta: Duta Wacana University Press.
- _____. 1998. *Metode Linguistik Bagian Pertama ke arah Memahami Metode Linguistik*. Yogyakarta: Gajah Mada University Press.
- Suhardi. 2008. *Sintaksis*. Yogyakarta: UNY Press.
- Sumarsono. 2009. *Sosiolinguistik cetakan ke V*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.
- Sugiyono. 2008. *Metode Kuantitatif Kualitatif dan R&D*. Bandung: Alfabeta.
- Suyono. 1991. *Pengajaran Pragmatik*. Yogyakarta : Duta Wacana University Press.
- Tim Penyusun Kamus. 2002. *Kamus Besar Bahasa Indonesia Edisi Ketiga*. Jakarta: Balai Pustaka.
- Wijana, I Dewa. 1996. *Dasar-dasar Pragmatik*. Yogyakarta: Andi.
- Wedhawati. 2006. *Tata Bahasa Jawa Mutakhir*. Yogyakarta Penerbit Kanisius.